

"ALLA ÄR SÅ

Ta några delar kurs-PM från 2002, några delar konferenspaper 2012 och lyssna igenom ett inspelat samtal från 2001 och skriv med att blanda samman allt detta så får du ihop en text som du

INLEDNING

Jag använder mig i denna diskussion av en situation som utspelade sig i skolans värld men samtidigt i ett lokalt och globalt samhälle, och menar att det som hände där och då även är relevant för folkbiblioteket. Folkbiblioteket måste vara medvetet om hur dess gränsdragningar bidrar till att rama in och rama ut det folk som folkbiblioteket finns till för. Gränsdragningarna skapas och omskapas i vardagens praktiker, ofta på mycket subtila och svårlästa sätt, vilket inte innebär att konsekvenserna för en drabbad blir mindre kännbara. Jag tycker också att den händelse som jag låter min text kretsa kring väl visar hur frågor om rasism och demokrati måste få förbli svåra, komplicerade och oavslutade. Händelsen känns dessutom viktig för mig personligen då jag upplevde frågorna den väckte som så krävande.

Jag hade under 2001 lyckan att lära känna fem snälla, roliga, smarta och engagerade ungdomar. De gick på högstadiet på samma skola, fem så kallade invandrarungdomar från vad som schablonmässigt skulle kunna beskrivas som en mångetnisk problemförort. Tillsammans anordnade vi den hösten två stora temadagar på deras skola. Dessa dagar bjöd på föreläsningar, sång, dans och gruppdiskussioner med elever, skolpersonal, kommunaltjänstemän och politiker. Två mycket lyckade dagar som rönt en del uppmärksamhet och som sporrade oss att fortsätta samarbetet – och att arbeta vidare för ungdomars möjligheter att påverka sin skola, sin fritid och sin hembygd.

Inför dessa temadagar hade vi regelbundna möten, som kunde hålla på i flera timmar innan någon avbröt diskussionen för att påminna om att vi faktiskt hade en dagordning och temadagar att planera. Vi diskuterade en stor mängd olika frågor under våra många möten. Vi pratade om orättvisor i samhället, om ungdomarnas bostadsområde, invandrarskap, sport, musik och mycket annat. Men inga andra

samtal berörde som de om hur skolan hanterade elevernas tankar, känslor och reaktioner kring terroristattackerna i New York den 11 september 2001.

En sen eftermiddag i början på oktober 2001 kom vi in på just hur elever och personal på skolan hade hanterat attackerna den 11 september och det blev ett väldigt intressant samtal, ett samtal som jag återkom till i mina tankar, många gånger. Inte så mycket på grund av vad som sades om attackerna utan mer med anledning av vad ungdomarna sa, både direkt och indirekt, om sin relation till skolan de går i och sin syn på sig själva i relation till det samhälle de lever och växer upp i. Jag ville samla gruppen och återuppta detta samtal, med bandspelare och anteckningsblock, och bjöd därför in gruppen på fika en mörk och kall kväll i november. Situationen kändes till en början lite krystad, med bandspelaren och anteckningsblocket, men vi fnittrade lite och fick snart igång ett livligt samtal.

Forskaren Mikael Stigendal har sagt att "Det pratas så mycket om skolan. Mest är det vuxna som uttalar sig. Vad tycker egentligen barnen?" Det blir ofta väldigt starka berättelser då man låter ungdomar själva berätta om sina upplevelser, vilket Ing-Marie Parszyks avhandling *En skola för andra* är ett väldigt bra exempel på. Man får ta med i beräkningen att ungdomarna som jag talar med tar tillfället i akt att vädra framförallt sina negativa upplevelser och vad de vill förändra, när nu en vuxen ägnar tid åt att lyssna på dem. Jag säger inte detta för att undergräva ungdomarnas berättelse, jag vill bara att man som läsare tar detta i beaktande. Det känns också bra att få säga att jag vet att många lärare delar och delade många av elevernas frustrationer. Men här är utgångspunkten alltså elevens berättelser inte lärarens. Ungdomarna får oemotsagda avgränsa problematiken och att avgränsa problembilder är ju en viktig makthandling.

JÄVLA DUMMA"

från 2003, och sätt dig sedan

AV NICK JONES

utifrån det lite ny text – avsluta

en härunder.

SAMTAL

E: Alla ville prata om det som hade hänt dagen efter. Och det måste ju ha varit viktigare än att bara ha vanlig lektion. Men det fick vi inte. Sen på eftermiddagen fick vi i alla fall prata lite grann.

A1: Men det var inte mycket. Sen har vi pratat lite då och då om det, men inte mycket. Jag tror att det hade varit bättre att alla fick prata när de verkligen ville.

C: När vi jobbade med första temadagen, och tittade på läroplanen så stod det ju att vi elever skulle få vara med och bestämma om vad man skulle göra på lektionerna, och så stod det ju det där om att vi skulle läsa om samhället och världen och att det skulle vara med i undervisningen. Men det gör ju lärarna inte.

Nick: Varför tror du att det blir så?

C: Jag vet inte, men kanske för att de inte vågar eller klarar av att lyssna på oss elever. Många lärare tror att när vi kommer med förslag så är det bara för att vi vill slippa lektionen. Men så är det inte.

A2: De tror inte att vi klarar nåt. De tror att det skulle bli kaos.

N1: Om vi fick prata lite mer om det vi ville prata om på lektionerna så kanske det till en början skulle bli mycket så att några få skulle prata hela tiden, men om man fortsatte så tror jag att fler och fler skulle prata och det skulle liksom bli som ett bra gruppträck och tillslut skulle nog alla vilja vara med och prata. I min klass tror jag i alla fall att det skulle bli så.

A1: I vår också, eller vad tror du E? Ibland känns det som vi bara pratar om oviktiga och trista saker, men aldrig sådant man egentligen bryr sig om.

E: Lärarna skiter ju i om vi faktiskt kommer att ha användning för något vi gör. Vi har en lärare som är helt dum i huvudet, han har prov nästan varje vecka, skriftliga prov. Det är bara så att

han ska slippa prata med oss. När man vill prata betyg tar han bara fram sin bok och visar ett genomsnitt på vad man gjort på proven.

A2: Man har liksom inget att säga till om. I början på terminen, till exempel, fick vi ju en lapp med ordningsregler. Det är ju våran skola också så då borde vi ju få vara med och prata om ordningsreglerna, eller?

Nick: Jo, visst är det så.

E: Men så gör de ju aldrig. Det är nästan värre nu efter temadagen då vi vet att vi har rättigheter. Då känns det liksom nästan ännu värre.

C: Är man intresserad av något så lär man sig ju lättare. Nu gör man det ju bara för betygen.

Pedagogen Paulo Freire framför i sin bok *Pedagogik för förtryckta från kritik* mot den grundsyn som han anser genomsyrar undervisningen i skolan. "Skolexperterna", det vill säga lärare, rektorer och övrig skolpersonal, sätter ramarna för vad som är möjligt att tänka inom skolan. Läraren uppträder som "förmedlande subjekt" medan eleven intar rollen som "tålmodigt lyssnande objekt". Eleven förväntas på ett mekaniskt vis lära sig undervisningens innehåll, samtidigt som elevens egen initiativförmåga, kreativitet och kritiskt tänkande bryts ned. Freire betonar att undervisningen istället bör syfta till att forma eleverna till såväl självständigt tänkande som självständigt handlande subjekt. Skolans totala organisation bör vara uppbyggd kring dialog som överordnad princip och inte, som idag, kring enkelriktad och hierarkisk kommunikation från lärare till elev.

Jag tror även att det är viktigt att utmana det som forskaren Ing-Marie Parszyk kallar "bristperspektivet" som gör lärare återhållsamma med vad de tror att eleverna klarar av. A2 säger: "De tror inte att vi klarar nåt." Läraren har förmodligen omedvetet, inte illvilligt,

förmedlat detta bristande förtroendet. Det får konsekvenser för hur A2 ser på sig själv, sin skola och sin elevroll.

I skolans styrdokument stod det då 2001, och förmodligen än idag, saker som att skolan ska arbeta för att ge eleverna en "demokratisk" skolning, få dem "att utveckla demokratisk kompetens" och

göra dem till "demokratiska samhällsmedborgare". Det verkar dock tyvärr som att

det är många som delar ungdomarnas erfarenheter av att inte få vara med och påverka och bestämma, "Många elever och lärare känner vanmakt över att de inte har något inflytande" säger

Skolverkets rapport *Med demokrati som uppdrag*. Enligt den skollag som var i bruk 2001, skulle möjligheten att påverka sin skola anpassas till ålder och mognad. Tre av ungdomarna gick då i nian, sista året i den obligatoriska ungdomsskolan. Paragrafen i skollagen säger att eleven ska ges mer ansvar och ha större möjlighet att påverka ju äldre den blir. Ungdomarna upplever uppenbarligen inte detta. I en stor undersökning där man intervjuade 1 308 elever och genomförde 128 personalenkäter på fyra malmöskolor var en av många slutsatser att eleverna upplevde att den sociala relationen, kommunikation, och förtroende för lärarna försämrades ju högre upp i åldrarna man kom.

Forskaren Klas Roth skriver i sin avhandling *Democracy, Education and Citizenship* om något man skulle kunna översätta till "det kvalificerade samtalet". Vid en läsning av avhandlingen ser jag det som att den grundläggande frågan är: Hur utbildar man demokratiska medborgare? eller kanske: Utbildar skolan demokratiska medborgare? Roth betonar vikten av att man låter åsikter, värderingar och olika erfarenheter mötas i samtal, att vägen till svaret är det viktiga, och säger vidare vikten att resonandet, övervägandet och reflektionen. Samtalet är viktigt för att skapa "möten" människor emellan. Samtalet är ett sätt att tillsammans med andra närma sig förståelse mellan olika världsbilder och referensramar. Eleven ska få chansen att formulera sin egen förståelse och få den undersökt och prövad. "Jag vill ge lärare och andra argument för det kvalificerade samtalet och för att man faktiskt kan lära sig genom samtal", säger Roth.

***Samtalet
är viktigt för att skapa
"möten" människor emellan.
Samtalet är ett sätt att tillsammans
med andra närma sig förståelse
mellan olika världsbilder och
referensramar.***

C: Om det hade varit svarta människor i Afrika som dött hade det inte blivit några tysta minuter. Förlåt A1, du tar inte illa upp? Men jag tror inte det.

A1: Det gör inget.

A2: Folk dör ju hela tiden utan några tysta minuter.

Nick: Pratade ni på lektionen om de tysta minuterna? Fick ni prata om det som ni säger nu?

N1: Nej, ingenting. Det var ju ändå inga elever som tog det där på allvar. Det var många som bara larvade sig.

C: Då vi hade tysta minuter på skolan var jag uppe i centrum.

E: Alla i min klass sket i att vara tysta. Det var liksom som, "Oj! Har tre minuter redan gått?".

N1: I min klass med.

Nick: Tycker ni det var fel att hedra dem som dött med tysta minuter? Var det fel att ha tysta minuter i skolan?

N1: Nä! Eller kanske.

C: Nej, men man har ju inte tysta minuter då folk, många fler, dör i fattiga länder. Det är ju bara för att alla ska vara kompis med USA.

A2: Det är nog det där som C säger som irriterar mig ...

Nick: Fortsätt ...

A2: Men du vet ... till exempel då en massa människor dog i Indien för ett tag sen. Då sa ingen nåt men nu är det i alla tidningar, teve och tysta minuter och allt. Det är så fel. Alla är så jävla dumma.

E: Håller med. Det är fel, det är värdelöst. Och så blir det ju som att vissa människor är mera värda. Jag är bosnier, och där dog ju jättemycket människor.

A1: Jag är inte muslim men många på skolan är ju det och nu när alla tidningar skriver så blir det ju som att det är alla muslimers fel. Men eleverna vet ju bättre. Du vet det där vi pratade om tidigare.

N1: Islam ... Äh!

Nick: Islamofobi.

Det var stökigare än vanligt på skolan dagen då de tysta minuterna skulle hållas för att manifesteras sorgen, samhörigheten och deltagandet för alla dem som drabbats av attackerna i USA den

11 september. En del elever stöjde bort dessa minuter, en del elever närvarade inte och en del iakttog dem såsom de förväntades. Omedelbart efteråt pratade skolans personal om bestraffningar för de elever som inte närvarat eller misskött sig. Men vilka skulle bestraffas, på vilket sätt och för vad egentligen? Det fick ingen riktigt klarhet i. Det var många upprörda känslor och det fanns stora behov för skolpersonal och elever att på något sätt mötas i samtal. Men samtalen tycktes utebli och känslorna blev efter en tid lite mindre upprörda även om de säkert levde kvar.

Nick: Då jag satt uppe på pizzerian för ett tag sen satt det några äldre killar och skämtade om Usama bin Ladin i ett kör under hela lunchen. De talade inte illa om Usama, utan snarare så att de verkade tycka om honom. Jag har hört några av er skämta så och många andra också, och igår hörde jag en liten flicka sjunga Usama bin Ladin med signaturmelodin till Bananer i pyjamas (ett barnprogram).

(Ungdomarna skrattar.)

Nick: Varför skämtar så många så?

E: Jag vet inte, men jag tror många här ogillar USA. Vi är ju så många invandrare här.

Nick: Ogillar invandrare USA?

E: Nej, men folk har väl sett saker som svenskar kanske inte har gjort. Det är många som inte gillar USA.

Nick: Så det finns ett allvar bakom?

E: Ja det tror jag. Det är ju som det där skämtet som jag berättade om Blair och Bush som stod i en bar och drack, och kom på att de skulle döda en IT-miljonär för då skulle ingen bry sig om att de samtidigt dödade tusentals muslimer. Det säger ju något liksom.

Jag hade själv väldigt blandade tankar och känslor och upplevde det svårt att förhålla mig till den massiva organiseringen av sorg efter terrorattackerna mot USA. Utan att ifrågasätta den spontana sorgen,

smärtan, oron och ångesten eller personliga uttryck för förlust och saknad, så funderade jag mycket på varför jag inte odelat kunde delta och dela sorgen. Och varför den samhörighet och gemenskap som frammanades även kändes problematisk. I *Dagens Nyheter* den 22 september fick jag hjälp av författaren och journalisten Mikael Löfgren att sätta ord på mina invändningar. Han skrev en fantastisk essä som heter *Sorgens globala diktatur*, en titel hämtad från Stig Dagermans *Sorgens diktatur* som publicerades i *Arbetaren*. Dagermans text syftade på de offentliga reaktionerna efter Gustav V:s bortgång. Han skriver om de "fruktansvärda krafter som utvecklas när ett modernt samhälles samlade nyhetsväsen på ett och samma ögonblick sätts i rörelse mot ett och samma mål: att organisera en sorg, att mura en myt."

Dagermans text handlar inte om sorgen utan om diktaturen. Om hur sorgen tas till förevändning att befästa en redan befintlig ordning och undertrycka de erfarenheter som redan är undertryckta uppfattningar och livsvillkor. Man försöker frammana en känsla av gemenskap och global samhörighet, vilket bara kan göras genom uteslutningar och avgränsningar gentemot de som inte är med eller bara

delvis får vara med. Det finns en betydande skillnad

på den "sorgens diktatur" som Dagerman

skriver om 1950 och den Löfgren

skriver om 2001, nämligen den

att 2001 uppvisar diktaturen

globala anspråk - "Nåde den

person, det folk, det land som

inte sörjer reglementsensligt, som

inte iakttar anbefallt dekorum."

Löfgren konstaterar vidare något som spontant kan

verka självklart: då tusentals oskyldiga drabbas så är det rätt att sörja och fel att jubla. Och så är det ju. Men är det alltid så? Det kanske borde vara så, men så är det ju inte. Miljoner oskyldiga människor har genom historien drabbats utan att resten av mänskligheten proklamerat sorg. Och det är faktiskt inte så sällan som någon har jublat. Löfgrens tankar går till alla de tusentals oskyldiga flyktingar som riskerar livet för att ta sig in i USA och Europa. Ingen av västvärldens inflytelserika publicister kallar sig afghan, mexikan, somalier etc. "Världen är en men villkoren är olika" skriver Löfgren.

***Utan att ifrågasätta
den spontana sorgen, smärtan,
oron och ångesten eller personliga
uttryck för förlust och saknad, så funderade
jag mycket på varför jag inte odelat kunde delta
och dela sorgen. Och varför den samhörighet
och gemenskap som frammanades även
kändes problematisk.***

SLUTORD

Ungdomarna upplever att deras funderingar är avvikande. Avvikande från normen, majoriteten och avvikande från skolan. "Alla är så jävla dumma" säger A2. Det måste vara frustrerande att känna att ens uppriktiga tankar och funderingar inte tas på allvar, inte är legitima. Lärarnas förhållningssätt framträder som ett huvudtema då man lyssnar på mitt intervju-material. Jag tror att det är viktigt att en lärare förstår hur starkt värderingar är förankrade i den mentalitet, världsuppfattning och människosyn man har. Att vara vit europé – svensk – kan framstå som något självklart, som en oreflekterad utgångspunkt mot vilken alla skillnader mäts. Att den västerländska kulturen blir normen, är ett uttryck för västerländsk etnocentrism eller eurocentrism. Vi måste skärskåda den rådande eller styrande världsbilden (hegemonin) och försöka, så gott det nu går, att medvetandegöra den egna världsbilden genom vars filter vi tolkar vår omgivning.

Det finns föreställningar om att det inom en särskild nationalstat, som Sverige, existerar eller bör existera vissa enhetliga och sammanhängande normer som ska hålla samman dess befolkning. Detta är förstås särskilt problematiskt med avseende på frågor om mångkultur och etniska relationer. Eftersom denna typ av enhetlighet kan vara normaliserande och därmed stigmatisera och urskilja partikulariserade etniska, kulturella och religiösa tillhörigheter som sedan kategoriseras som De Andra eller som avvikande och främmande. Denna konstruktion av gemensamma, nationalstatliga tillhörigheter, dessa "föreställda gemenskaper" förutsätter alltid att man drar gränser. Man skapar en vi-gemenskap gentemot dem som inte anses tillhöra gemenskapen. Skolan är viktig då man ska reproducera dessa enhetliga och sammanhängande värderingar och normer som ska hålla samman ett lands befolkning.

Samhällets institutioner har flera funktioner varav två av de viktigaste är kontrollerande och legitimerande. Många studier har visat på hur skolan som en samhällslig institution förmedlade den dominerande kulturen i samhället och reproducerade rådande samhällsförhållanden, trots att jämlikhet är ett officiellt mål. Socialantropologen Mary Douglas beskriver i sin bok *How Institutions Think*

hur svårt det är att frigöra sig från ett sätt att tänka som genomsyrar institutionella strukturer. Då skolorna ofta är stora och har svårt att premiera enskilda behov framför behovet av samlad kontinuitet, och dessutom är en återspeglning av ett helt samhälle, är det inte svårt att förstå att institutioner är tröga och svåra att lotsa i förändringsprocesser. Ett problem med detta i en mångetnisk elevsammansättning är att skolans regler och principer kan sakna förankring i elevernas referensvärld.

– Varför ska vi hålla tysta minuter nu, när vi aldrig har gjort det förut? tänkte Mohamad. I hans klass hade man först en egen tyst minut redan dagen efter attackerna. Mohamad protesterade men satt tyst och läste inom sig en vers ur *Koranen* för alla som dött oskyldigt i alla tider och i alla länder (*Dagens Nyheter 011216*).

Det är uppenbarligen så att ungdomarna som jag intervjuat inte är ensamma om sina klivna känslor inför terrorist-

Många studier har visat på hur skolan som en samhällslig institution förmedlade den dominerande kulturen i samhället och reproducerade rådande samhällsförhållanden, trots att jämlikhet är ett officiellt mål.

attackerna, rapporteringen i medierna och de tysta minuterna. I skolan har man inte fått uttrycka dessa känslor och funderingar. Mångfalden i elevernas bakgrunder borde kunna utgöra en mycket levande inspirationskälla för skolan och det kvalificerade samtalet.

Forskaren

Charlotte Johansson har i sin forskning iakttagit den "särartsblinda" skolan. En elev som hon intervjuat har uppenbarligen uppfattat skolans inställning och "att man inte behöver veta vilket land alla kommer ifrån, det är bättre att man är kompis, alla är ju lika." Denna förment likhet kan upplevas på väldigt olika sätt. En ung kille som samhällsforskaren Ove Sernhede lärt känna genom sin forskning säger:

"Sverige behöver inga apartheidlagar, det behövs inga lagar som tvingar invandrarna att bo på vissa ställen. Det är ju ändå så att alla svartskallar bor för sig, så det blir ändå så som det var i Sydafrika. Förstår du mannen. Så man kan säga att Hammarkullen eller Hjällbo är som Göteborgs Soweto ... men det finns en skillnad – vi har ingen Mandela."

Denna beskrivning som unge Muhammed, 20 år från Somalia, ger oss kan möjligen anses osann eller tillspetsad men det förändrar inte det faktum att många känner sig utdefinierade eller marginaliserade på grund av sin härkomst.

De intervjuade ungdomarna ger ständigt uttryck för en medvetenhet om sin annorlundahet. Det kommer på tal flera gånger under vårt samtal. E försöker sig vid ett tillfälle på en delförklaring till annorlundaheten: "Vi är ju så många invandrare här." Beteckningen "invandrare" har blivit en negativt laddad kategorisering av människor. Den får en stigmatiserande funktion i vardagen, på arbetsmarknaden och givetvis också i skolan. Då man stämplas som invandrare, oavsett om man har invandrat eller är född i Sverige,

etiketteras man för livet med en kategoritillhörighet som kan förpassa en person till annorlundahet, utanförskap och tyvärr även ett andra gradens medborgarskap. Dessa urvals- och exkluderingsprocesser är en djupt rotad och svåråtkomlig rasism. En rasism som ungdomarna upplever, känner och förhåller sig till. Ungdomarna jag pratar med uppmanar till samtal och ömsesidighet, det är en grundläggande förutsättning för ett skolliv med etnisk och kulturell mångfald. Ungdomarna är uppenbarligen på rätt väg, så låt oss vara optimistiska.

Nick Jones

Bibliotekschef i Huddinge kommun

Nick Jones kommer i sommar ut med boken "Försök att förstå: folkbibliotek, rasism & platsens politik" på BTJ Förlag.

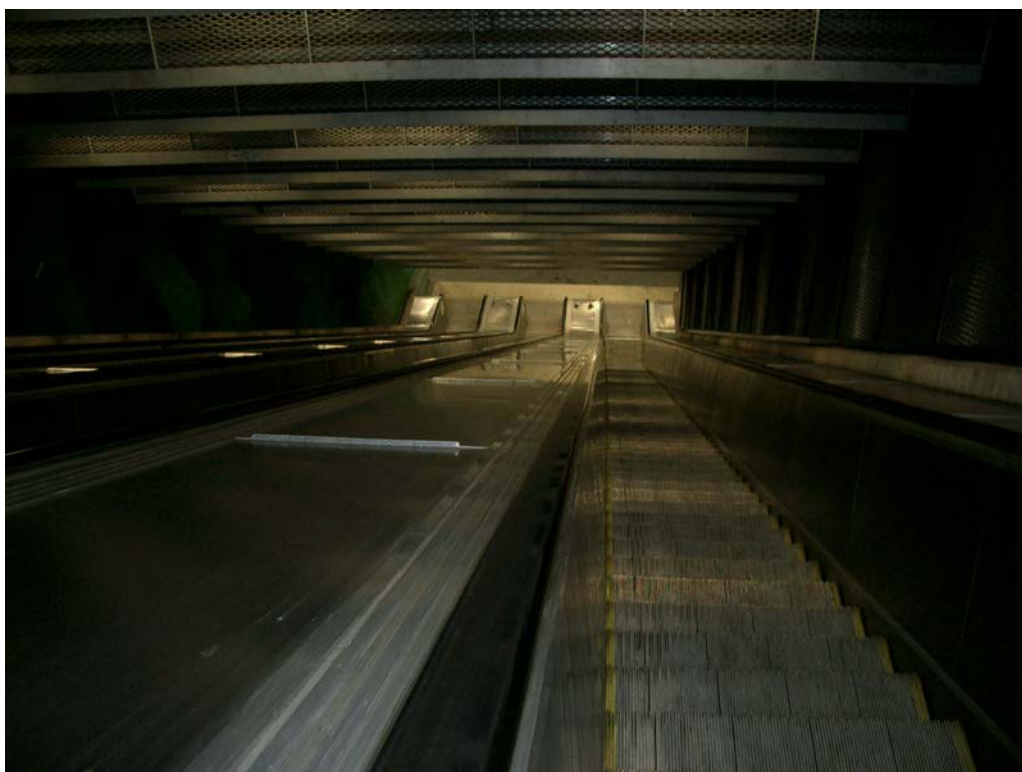

Foto: Christian-Gidlöf

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.